V. N. J A R C E V A:

A nyelvfejlődés belső törvényei I.V.Sztálin nyelvtudományi munkáinak tükrében.

C9524

A nyelvfejlődés belső törvényeinek kérdését - I.V.SZTÁLIN szerint ezeknek tanulmányozása a nyelvtudomány fő feladata - már megvilágitották valamennyire tudományos irodalmunkban: V.V.VINOGRADOV akadémikus munkáiban sok idevágó tényanyagot és mély elméleti meggondolásokat találunk.[1] Kisérlet történt a nyelvfejlődés általános és belső törvényeinek szétválasztására, valamint az utóbbiak jellemzésére a nyelv egyes területeinek szem előtt tartásával.[2] A nyelvfejlődés belső törvényeinek problémájával szorosan összefüggő kérdésekhez több nyelvészeti folyóiratainkban az utóbbi két év folyamán megjelent tanulmányban találhatunk adalékokat.

Ugyanakkor azonban sok általános és részletkérdést, amely nemcsak a nyelvfejlődés belső törvényeinek az egyes nyelvek történetében konkréten megfigyelhető müködésével, hanem a nyelvfejlődés belső törvényeinek általános problematikájával is kapcsolatos, mindezideig nem vizsgáltak meg eléggé. A nyelvtudománynak e fontos problémáját érintő kérdések széles köréből mi most egyet ragadunk ki, mégpedig éppen azt a kérdést, hogy a nyelvfejlődés belső törvényei hogyan viselkednek a nyelvnek más és más területén a nyelvben végbemenő történeti változásokban. A nyelv szerkezeti egysége abban nyilvánul meg, hogy valamennyi területe, tehát szókészlete, nyelvtana és hangrendszere kölcsönös viszonyban áll egymással. A nyelv bármely területének tényeit elemezzük is, azok mindig egy bizonyos szabályosságot, korrelativ jelleget és megszervezettséget mutatnak.

A nyelvi tények a nyelvnek mint társadalmi jelenségnek a természeténél fogva - "szisztematikusak" A nyelvnek az a rendeltetése, hogy az emberek közti érintkezés eszköze legyen; de nem tudná betölteni ezt a funkcióját az emberi társadalomban, ha egymástól elütő jelenségek kaotikus halmaza lenne. A nyelv a maga fejlődésének minden időszakában megőrzi rendszerjellegét. Magától értetődik, hogy a nyelvi jelenségeknek ez a tulajdonsága a nyelv más-más területein, tehát szókészletében, nyelvtanában és hangrendszerében, más-más módon tükröződik vissza, de mindenütt kimutatható.

A nyelv alapja a nyelvtani rendszer és az alapszókincs; ezeken mulik, hogy a nyelv szilárd és világos felismerhető szerkezeti egységet alkot. A nyelvtani rendszer rendkivül nagy szerepet játszik a nyelvben. Mivel a nyelvtani rendszer egy-egy nyelv valamennyi szavát, egész szókészletét átfogja, egyuttal a szókészlet központi részének, aza alapszókincsnek a szavaira is kiterjed. Ezen az általános vonatkozáson tul azonban a nyelvtani rendszert még különlegesebb, sajátságosabb szálak is füzik az alapszókincshez.

Mint ismeretes, az alapszókincs a nyelvnek azon bázisa, amely lehetővé teszi, hogy a nyelv szókészlete a legfőbb szókészleti elemek /ide tartozik minden gyökszó is/ fejlesztése és átalakitása utján kiegészüljön. Az alapszókincs fejlődése minden nyelvtörténeti periódusban a nyelvben érvényesülő nyelvtani törvényekkel összhangban megy végbe. Az alapszókincs fejlődési formái persze történetileg változók. Ismeretes pl., hogy az angol nyelvben igen elterjedt az u.n. "konvertálás" jelensége: egy-egy szó az egyik alaktani kategóriából a másikba csap át /vagyis az ige főnévvé, a főnév igévé stb. változik/, anélkül, hogy ehhez szóképző elemeket, vagyis szuffixumokat vagy affixumokat venne igénybe.

Ez a szóalkotási mód igen elterjedt a mai nyelvben pl. a denominális /a főnevekből és melléknevekből történő/ igeképzés területén. A denominális igeképzésnek ez a lehető legproduktivabb eszköze, mivel nem korlátozódik egyedül a főnevek csoportjára, hanem a legkülönbözőbb névszókkal képeznek általa uj igéket.

Igy a mai angol nyelvben ilyen, főnévből képzett igéket találunk: iron 'vasaló'>to iron 'vasalni' /fehérnemüt/; button 'gomb'>to button 'begombolni'; wire 'huzal'>to wire 'táviratozni'; stb.

Hogy pedig ez egy uj szó létrehozása, s nem egy bizonyos szófajnak a használata egy másik szófajra jellemzőbb szintaktikai funkcióban, azt az bizonyitja, hogy ezek denominális verbumok rendelkeznek mindazon nyelvtani kategóriákkal /vagyis az idő, mód, személy, igealak kategóriáival/, amelyek e szófaj sajátjai; és rendelkeznek az ige minden sajátos alaktani formáival is.

Nehogy azt higgyük, hogy ez a szóalkotási mód csak a mai angol nyelv sajátossága, mint az angol nyelv némelyik tudományos nyelvtana állitja. A speciális kutatások azt bizonyitják, hogy ez a folyamat már a XV. századtól kezdve szakadatlanul fokozódott a maga keretei között.

Kétségtelen, hogy a szókészlet gyarapitásának e formája összefügg az angol nyelv nyelvtani rendszerének tipikus vonás-

saival: azzal, hogy szegény ragokban; azzal, hogy a szavak kis mértékben változékonyak; hogy egy-egy szónak meghatározott szintaktikai szerepe van aszerint, hogy milyen helyet foglal el a mondatban, stb. A nyelvfejlődés belső törvényei tehát a nyelv mint egy egységes egész különféle területeinek kölcsönhatásában nyilatkoznak meg.

A nyelvtani törvényeknek, nyelvtani szabályoknak, megvan a maguk sajátos jellege; és az illető nyelv grammatikájában /morfológiai és szintaktikai kategóriáiban/ érvényesülnek. De nem véletlenül használtuk az "összhangban" kifejezést, amikor arról beszéltünk, hogy az alapszókincs fejlődésének formái összhangban vannak az illető nyelvre jellemző nyelvtani törvényszerüségekkel.

Az alapszókincs fejlődése a nyelvfejlődés belső törvényei szerint megy végbe, ez utóbbiak pedig minden adott nyelvre /s egy-egy részletükben a rokon nyelvek csoportjaira nézve is/ jellemzőek és sajátosak, s elsősorban a nyelv sajátosságának lényegét alkotó alapban érvényesülnek.

A nyelvfejlődés belső törvényeinek fogalma mindenkor korrelációban van a nyelv alapjának fogalmával, amelyet a nyelvtani rendszer és az alapszókincs alkot. Az egész nyelvi rendszer jellegét, valamint fejlődésének irányát csak akkor érthetjük meg, ha feltárjuk a nyelvben érvényesülő belső törvényeket. Ez viszont közvetlenül összefügg a nyelvek önálló és szilárd voltának kérdésével.

I.V.SZTÁLIN munkáiból tudjuk, hogy a nyelv szilárdsága, az erőszakos asszimilációval szembeni ellenállóképessége, a nyelv "minőségének" megőrzése, kapcsolatban van a nyelv nyelvtani rendszerének és alapszókincsének szilárdságával. SZTÁLIN elvtárs azt irja "A nyelv szilárdságát nyelvtani rendszerének és alapszókincsének szilárdsága magyarázza. A török asszimilálók évszázadokon át igyekeztek megnyomoritani, szétrombolni és megsemmisiteni a balkáni népek nyelvét. Ez alatt az idő alatt a balkáni nyelvek szókészlete komoly változásokon ment át, sok török szót és kifejezést fogadtak be, voltak "integrációk" is, "differenciációk" is, de a balkáni nyelvek mindezt elviselték és túlélték. Miért? Azért, mert ezeknek a nyelveknek a nyelvtani rendszere és alapszókincse alapjában megmaradt."[3] A balkáni nyelvekben érvényesülő belső törvények tehát magukhoz idomitottak minden, a nyelvbe bekerülő idegen elemet, mégpedig ugy, hogy az adott nyelv szerkezeti sajátosságaival összhangban átgyurták és átalakitották őket.

Vajjon az következik-e ebből, hogy a balkáni népek feletti török uralomnak hosszu-hosszu időszakában e népek nyelvei stabilok és változatlanok maradtak? Nem. Az ilyesféle feltevés gyökerében hibás lenne. Magától értetődik, hogy a balkáni nyelvek ez alatt az időszak alatt is mindvégig fejlődtek és változtak, ez a fejlődés a bennük érvényesülő belső törvényekkel összhangban

folyt le, vagyis minden változást, ami ezeknek a nyelveknek a szerkezetében bekövetkezett, saját jellegzetes belső törvényeik határoztak meg s nem holmi idegen nyelvek külső hatása.

A nyelv alapjának fennmaradása tehát eleve meghatározta a nyelv minőségének megmaradását és a nyelv további fejlődését /ez a fejlődés az illető nyelv fejlődésében érvényesülő belső törvények hatásának, nem pedig a vele kereszteződő nyelvnek köszönönhető/. A győztes nyelvi rendszer alárendelte magának az idegen elemeket mégpedig ugy, hogy a benne érvényesülő szabályokkal összhangban átalakitotta őket.

A balkáni nyelvekről szólva: számos egyező vonás /"balkanizmus"/ található bennük, amelyek mintha egy közös szubsztrátummal lennének magyarázhatók; de ezek a mi szempontunkból nem érintik e nyelvek rendszerének kérdését. Ha a "balkanizmusokat" egy, a ma ismert balkáni nyelvekkel kereszteződött, kihalt nyelv rendszeréből eredő átvételek következményének tartjuk, akkor felmerül a kérdés, hogy e "balkanizmusok" milyen mértékben illeszkedtek bele az átvevő nyelvek rendszerébe s hogy hogyan nem kerültek ellentmondásba vele? Miért van az, hogy a román nyelv esetében fontosabb jelenségnek tartják, mégha mindjárt a szubsztrátum kell is operálniok, az artikulus postpositiv helyzetét, mint magát azt a tényt, hogy egyáltalán van benne artikulus, ami más, a románnál rokon nyelveknek is sajátsága?

A nyelvek fejlődéstörténete azt mutatja, hogy ha még sor kerül is bizonyos szerkezeti tulajdonságok vagy elemek átvételére /ami egészben véve rendkivül ritkán történik meg/, akkor is csak azokéra, amelyek nehézség nélkül illeszkednek be a nyelv nyelvtani rendszerébe. Ha egyet is értünk is az angol nyelvtörténet némely kutatójával abban a kérdésben, hogy az angol nyelv bizonyos szintaktikai szerkezetei a francia, ill. latin mintát tükrözik /pl. a dativus absolutus, a jelzőnek a jelzett szó mögé helyezése néhány kifejezésben, az u.n. fused participle/, de épp ezek olyan jelenségek, amelyekhez hasonló párhuzamos jelenségek már eleve is voltak az angol nyelv szerkezetei között. Ám az angol nyelv nem vett át olyasmit, ami nem illett bele és ezért nem illeszkedhetett bele nyelvtani rendszerébe. Láthatjuk tehát, hogy egy nyelvi rendszer pl. a nyelvtani jelenségek terén csak azt fogadja be, ami - átalakitva - sajátjaként illeszkedhet belé.

A nyelv szilárdsága és eredetisége tehát kapcsolatban van a nyelvfejlődés belső törvényeinek müködésével, melyek egy-egy nyelvi rendszer minőségi különbségeit, nemzeti sajátosságát meghatározzák. Helyénvaló itt emlékeztetnünk V.V.VINOGRADOV akadémikus szavaira: "A nyelv belső fejlődésének törvényei alkotják a nyelv nemzeti sajátosságának fundamentumát. A nyelv belső törvényeinek fogalmával tehát kölcsönös viszonyban áll a nyelv "eredetiségének" fogalma. A nyelvfejlődés belső tör-

vényeinek megléte legfőbb feltétele annak, hogy a nyelv megőrizheti eredetiségét, nemzeti nyelv mivoltát."[4]

A nyelvfejlődés jellegével kapcsolatosan SZTÁLIN elvtárs rámutat: ..."a nyelv fejlődése nem a létező nyelv megsemmisitése és egy uj felépitése utján történt, hanem a létező nyelv alapelemeinek kifejlesztése és tökéletesitése utján."[5] Emellett a fejlődés az uj minőség elemeinek fokozatos felhalmozódása és a régi minőség elemeinek fokozatos elhalása utján megy végbe. A nyelvfejlődés jellege tehát ugy tárul elénk, mint a nyelv valamennyi területének fokozatos kifejlődése, jobbá válása, fejlődése, miközben az uj minőség elemei fokozatosan gyarapodnak, a régi minőség elemei pedig fokozatosan elhalnak. Ez az egymásutániság a fejlődésben, az egész nyelvi rendszer robbanásszerü töréseinek hiánya, a régi nyelvi normák megszünésének hiánya, természetesen, a nyelv társadalmi természetéből, abból következik, hogy a nyelv mindenkor az érintkezés eszközéül szolgál.

De melyek azok a tényezők, amelyek a nyelv változását és fejlődését kiváltják?

Mint tudjuk, a nyelv közvetlenül tükrözi mindazokat a változásokat, amelyek a termelésben beállnak, nem várja meg az alapban bekövetkező változásokat. Mivel a nyelv közvetlen kapcsolatban van a termeléssel, az ember termelő tevékenységével, és nemcsak termelő tevékenységével, hanem az ember minden egyéb tevékenységével is, munkájának valamennyi területén, - miként erre SZTÁLIN elvtárs rámutat, - a nyelv szakadatlanul változik, uj szavakkal egésziti ki szókészletét, tökéletesiti nyelvtani rendszerét.

E tekintetben a nyelv mintha minden változására reagálna, ami a termelés, a mezőgazdaság, a tudomány, a kultura, a társadalmi viszonyok terén bekövetkezik, azonnal uj szavakat hozva létre, amelyek a termelésben, az emberi társadalomban keletkező uj jelenségeket adják vissza. "A nyelv, minthogy közvetlen kapcsolatban áll a gondolkodással, - mint SZTÁLIN elvtárs mondja, - regisztrálja és szavakban, szavakból füzött mondatokban lerögziti a gondolkodás munkájának eredményeit, az ember megismerő tevékenységének vivmányait ..."[6] Ez azt jelenti, hogy a nyelv fejlődésének tényezői a nyelv társadalmi természetében gyökereznek; abban, hogy a nyelv fejlődését a társadalom fejlődése, magának az embernek fejlődése váltja ki; és egyuttal jelenti azt, hogy a nyelv, amely mint az érintkezés eszköze, az emberi gondolkodás és az emberi társadalom számára szervező erőként szerepel, a társadalom fejlődésének és harcainak fegyveréül szolgál.

Az, hogy a nyelv a maga létezésének minden pillanatában szilárd marad, s hogy ugyanakkor szakadatlanul változékony; hogy egyes részeinek fejlődése nem egyforma ütemben halad; hogy az uj minőség elemei fokozatosan felhalmozódnak, s a régi minőségé elhalnak, arra késztet minket, hogy a nyelvi tényeket történeti

mozgásukban vizsgáljuk; "... a dialektikus módszer megköveteli, hogy a jelenségeket nemcsak kölcsönös összefüggésük és feltételezettségük szempontjából, hanem mozgásuk, változásuk, fejlődésük szempontjából, keletkezésük és elhalásuk szempontjából is vizsgáljuk."[7]

Mivel az uj minőség elemeinek felhalmozódása nem egyszerre történik a nyelv valamennyi parcelláján, és mivel a nyelv fejlődése lassan és fokozatosan megy végbe, a nyelv minden adott pillanatban igen különböző időpontokból eredő elemeket tartalmaz a maga rendszerében. A nyelvi tények rendszerjellegét ez a körülmény nem zavarja, mivel a nyelv szakadatlan fejlődése mellett, létezésének minden pillanatában megőrzi egységét és kétségtelen oszthatatlanságát. A nyelvtudósnak azonban, miközben a nyelv szerkezetét elemzi, a rendszert alkotó elemek között meg kell különböztetnie azokat az uj jelenségeket is, amelyek a jövőben meghatározzák a nyelv szerkezet minőségi különbözőségét, és azokat a jelenségeket is, amelyek fokozatosan elévülnek és kihalnak.

Az angol nyelv morfológiája terén több évszázad leforgása alatt olyan változások mentek végbe, amelyek eredményeképpen a főnévnek mint szófajnak uj szerkezete lett. A főnév négy különböző esetalakja, továbbá a szám kategóriáját jelölő különböző formák, - amelyek azzal kapcsolatosak, hogy egy-egy főnév a tő jellegétől függően ehhez vagy amahhoz a ragozási tipushoz tartozik-e - fokozatosan eltünnek, és ennek eredményeképpen a mai angol nyelvben kétesetes névszórendszert és a szám kategóriájának kifejezésére /kevés kivétellel/ egységesitett formát találunk. Ha megfigyeljük ezeket a fokozatosan végbemenő változásokat, azt látjuk, hogy a főnévragozásnak az angol nyelv történeti létezésének minden pillanatában meghatározott rendszere van, amely a XII-XIV. században az egyes esetek jelölésére párhuzamos alakokat használ, s ezek közül aztán az egyik fokozatosan elhal. Pl. a dor 'ajtó' főnév egyesszám nom.,acc. és dativusa a középangol időszakban dor, egyesszám genitivusa dores, a többessz. minden esetalakja dores. De ezzel párhuzamosan a többesszámnak volt egy dore alakja, valamint az egyessz. dat. dor alakja mellett a dore alak is megvolt. Ez utóbbiak egyenes folytatásai azoknak az alakoknak, amelyek az emlitett főnévre a középangol időszakban voltak jellemzőek. De, függetlenül a régi tipus szilárdságától és átmeneti megmaradásától, a főnévragozás terén végbemenő egységesülési folyamatok határozzák meg azt, hogy a párhuzamos alakok közül az egyik fokozatosan elhalt, s végső fokon eltünt, a mai angol nyelvre jellemző főnévrendszer közös tipusát megalapozó formák pedig megszilárdultak.

A nyelvtanban még kevésbbé lehetségesek éles fordulatok, mint a nyelv bármely más területén, mivel a nyelvtani rendszer alapjai igen hosszu időn át fennmaradnak és számos korszakon át szolgálhatják a társadalmat. A nyelv nyelvtani rendszere van legkevésbbé kitéve a külső hatásoknak is; változásai a nyelvfejlődés belső törvényeivel összhangban mennek végbe.

Idők folyamán azonban a nyelvtani rendszer megváltozik és mivel a nyelvben nyomot hagynak az ember megismerő tevékenységének sikerei, a nyelvtani rendszer változásai a szabatosabbá és tökéletesebbé válás utján halad. A nyelvtani rendszer, miközben uj nyelvtani kategóriákkal gazdagodik és kialakitja a bonyolult logikai viszonyitások szabatos közlési módját, történeti mozgásában a nyelvfejlődés belső törvényeit tárja elénk.

Ha a nyelvi rendszer történeti változásairól és a benne érvényesülő belső fejlődéstörvények hatásáról beszélünk, szükségképen e rendszer minőségi transzformációinak kérdésére lyukadunk ki. Jegyezzük meg mindenekelőtt, hogy a nyelv "minőségének" fogalma kétféleképpen értelmezhető. Egyfelől ez az a specifikus valami, ami megkülönbözteti a nyelvet a többi társadalmi jelenségtől. V.V.VINOGRADOV akadémikus irja: "I.V.SZTÁLIN tanitása szerint a nyelv, a felépitménytől eltérően, csak akkor rendelkezik saját minőséggel s csak akkor tudja ezt megőrizni, ha a társadalom minden tagja számára az érintkezés eszközéül szolgál, vagyis akkor ha a nyelv egy egész nép által használt nyelv, saját szókinccsel és nyelvtani rendszerrel."[8] Ezt a"minőséget" a nyelv mindaddig megtartja, amig ő maga nyelvnek tekinthető és amig betölti társadalmi funkcióját, vagyis amig az emberek közötti érintkezés eszközéül szolgál a társadalomban. De I.V. SZTÁLIN a "minőség" műszót akkor is használja, amikor a nyelvfejlődés jellegéről beszél, arról, hogy a nyelv egyik minőségből a másikba csap át "az uj minőségnek, az uj nyelvszerkezet elemeinek fokozatos és hosszas felhalmozódása utján, a régi minőség elemeinek fokozatos elhalása utján."[9] A nyelvfejlődésnek ez az utja éppugy általános ismérve minden nyelvnek, mint az is, hogy a nyelv különféle területeinek fejlődése más-más ütemben történik.

A nyelv kifejlesztése és tökéletesitése és saját "minőségének" megőrzése, mely minden más, ugyancsak saját "minőséggel" biró nyelvtől megkülönbözteti, az illető nyelv fejlődésében érvényesülő belső törvények hatása alapján megy végbe.

A belső törvények minden nyelvre jellemzőek, és ezek határozzák meg azt, hogy egy-egy nyelv megőrzi a maga "minőségét", annyiban, amennyiben elősegitik az illető nyelv kifejlesztését és tökéletesitését, nyelvtani rendszerének és alapszókincsének fejlődését. Mint láttuk, a nyelv fejlődésének belső törvényei közvetlen kapcsolatban vannak a nyelv rendszerjellegével is. Ha el akarjuk dönteni azt a kérdést, hogy változik-e a nyelv rendszere minőségileg, történnek-e olyan változások, amelyek a megelőzőtől minőségileg különböző rendszer megjelenésére vezetnének, akkor ezt a kérdést nem választhatjuk el a nyelvfejlődés belső törvényeinek jellegétől. Itt a következőket kell figyelembe vennünk.

Ha a nyelv alapja a nyelvtani rendszer és az alapszókincs /a nyelv legszilárdabb részei/, akkor a nyelv rendszerének átalakulása csakis rendkivül lassan és fokozatosan mehet végbe. Az a törvény,

hogy a nyelv más és más részeinek fejlődése más-más ütemben történik, itt éppugy érvényes, mint a többi esetben is. De ha egyszer az alapszókincs és a nyelvtani rendszer alkotja a nyelv rendszerének alapját, akkor az egész rendszer minőségi átalakulása csak abban az esetben lehetséges, ha a nyelvtani rendszer és az alapszókincs szintén átmegy minőségi változásokon. Csak akkor támadhat egy egészen uj "minőségü" nyelv.

Vajjon találhatunk ilyen jelenséget a ma ismert nyelvek történetében?

Ha bármely nyelv történeti fejlődésének konkrét tényeihez fordulunk, mindig kétféle jelenségsorra bukkanunk. Egyfelől elénk tárulnak azok a kétségtelenül minőségi változások, amelyek a nyelv nyelvtanának, szókészletének, hangrendszerének területén mentek végbe, és másfelől, mindig tapasztalunk egy bizonyos egymásutániságot a nyelvi tények fejlődésében, egy bizonyos szilárdságot a nyelv minőségi sajátszerüségeinek és nemzeti eredetiségének fennmaradásában, mivel a nyelv fejlődése "... a létező nyelv alapelemeinek kifejlesztése és tökéletesitése utján"[10] megy végbe.

Pl. az angol nyelv történelmi fejlődése során a nyelv minden területén történtek nagyobb változások. Uj minőségi elemek bukkantak fel a nyelv alapjában, vagyis nyelvtani rendszerében és alapszókincsében is. Igy pl. a mai angol nyelv igerendszer minőségileg különbözik az óangol időszak igerendszerétől mind morfológiai szerkezetében, mind a benne kifejeződő nyelvtani jelentések köre tekintetében. Az óangol ige két - mult és jelen - idejü alakjával szembenáll a mai angol nyelv bonyolult, részben analitikus igealak-rendszere, amely három - jelen, mult és jövő - időben korrelációt mutat az infinitivuszi, a folyamatos és a perfektiv alakok három, más-más aspektus-tartalmu kategóriájával.

De ezen sajátos tartalmu igealakok mindegyikéről kimutatható, hogy valamelyik olyan óangol szerkezet törvényszerü fejlődésének eredménye, amely idők folyamán az angol nyelv fejlődésének az ige morfológiájában megnyilatkozó belső törvényei hatása alatt változott meg. Fejlődésének és átalakulásának lehetőségét minden esetben a kiindulási anyag határozta meg. A mai I have chosen them 'én kiválasztottam őket' analitikus perfectum nem hasonlit az eredetéül szolgáló óangol ic haebbe hem gecorene 'ennekem ők kiválasztottak' összetett jelző-bővitményes állitmányra. De éppen az, hogy ebben a befejezett aspektusu participiumos szerkezetben jelen van egy, a maga jelentésénél fogva segédigévé átalakulni képes ige is, határozta meg annak lehetőségét, hogy ez a szerkezet egy bizonyos irányban változzék meg. A mozgató erő az angol nyelvnek ama tendenciája volt, hogy az összetett igei állitmányt analitikus igealakká alakitsa, és éppen ezen az uton fejlessze tovább az igerendszert.

Ha az angol nyelv szókészletét vesszük, ott is azt látjuk, hogy nemcsak sok uj szó került az alapszókincsbe, a régi elemek egy

része pedig kihalt, hanem mások lettek a nyelv szókészletének /és igy részben alapszókincsének/ a bővülésére vezető alapelemek fejlődési formái is. Igy pl. uj lexikai egységek alkotása prepozicióként is szereplő adverbiumokkal összekapcsolt igék formájában /to give up, to take in, to look for stb./ éppen az ujangol nyelv sajátsága. De ez esetben is e lexikai egységek elemei és összekapcsolásuk lehetősége egyaránt az óangol időszakra mennek vissza, és az igék eme tipusának fokozatos mennyiségi felhalmozódása és jelentésbeli minőségi változása számos korszakon át megy végbe.

A nyelv szerkezetének minőségi változása tehát a nyelvfejlődés belső törvényeinek hatása alapján történik. Ahogy V.V. VINOGRADOV akadémikus irja: "A fejlődés belső törvényei azokban a módokban nyilvánulnak meg, ahogyan a nyelvben felhalmozódnak az uj minőség, az uj szerkezet elemei, vagyis a nyelv egyik minőségből a másikba való átmenetének jellegében."[11]

Az a tény azonban, hogy a nyelvben minden, ami uj "... az adott nyelv alapelemeinek kifejlesztése és tökéletesitése utján"[12] jön létre, és az, hogy a változások nem egyszerre a nyelv egész rendszerében, hanem csak egy-egy részben történnek meg, eleve meghatározza az egymásutániságot a nyelvi tények fejlődésében, valamint azt, hogy a nyelv rendszere szilárd. Ezért a nyelvfejlődés belső törvényei, amelyek meghatározzák a nyelv kifejlesztésének és tökéletesitésének módjait és formáit, egyuttal abban is megnyilatkoznak, hogy az adott nyelv megőrzi saját "minőségét." Ahogy az angol nyelv imént idézett példáiból láttuk, mindaz, ami ebben a nyelvben van, ugy fogható fel, mint fejlődése és átalakulása annak, ami benne volt, és ez a nyelv minden változás ellenére sem szünik meg angol nyelv lenni, melynek saját belső fejlődési törvényei és saját "minősége" vannak.

Mostanáig a nyelv rendszerének fejlődéséről beszéltünk; a nyelv rendszeréről, amely történelme során megőrzi nemzeti sajátszerüségét és jellegzetes "minőségét". Mint fentebb mondottuk, a nyelv rendszerét éppen a nyelvfejlődés belső törvényei formálják át, amennyiben elsősorban a nyelv alapjában, vagyis a nyelvtani rendszerben és az alapszókincsben összpontosulnak, és ugyanakkor ők mozditják elő azt, hogy a nyelv megőrizze saját "minőségét", mivel eleve meghatározzák a nyelv fejlődését a nyelvi rendszer jellegével kapcsolatosan. Meg kell állnunk röviden annál a kérdésnél, hogy mi történik a nyelv alapjával a nyelvek differenciálódása közben, midőn az alapnyelv fokozatos fejlődése és differenciálódása során saját nyelvtani rendszerrel és alapszókinccsel rendelkező nyelvek jönnek létre. Itt is többször kell fenntartással és pontosabb megfogalmazással élnünk; ennek szükségességét a rokon nyelvek sajátos fejlődése diktálja.

A rokon nyelveknek saját nyelvtani rendszerük és alapszókincsük van, de ezek elemei többé-kevésbbé hasonlóak egymáshoz, ami avval függ össze, hogy a rokon nyelvek fejlődésének némely belső törvénye gyakorlatilag egy és ugyanazon, csak az egyes nyelvi rendszerek sajátos viszonyai között más-más módon tükröződő tör-

vényszerüségnek bizonyul. A nyelvi rendszerek sajátos viszonyai a bennük ható belső fejlődési törvények összességétől függenek, azoktól is, amelyeknek a rokon nyelvekben, s azoktól is, amelyeknek a nem rokon nyelvekben vannak párhuzamos jelenségei. Az alapszókincs és a nyelvtani rendszer tehát még ezekben az esetekben sem alakul át teljesen és főleg nem történik benne semmiféle "robbanás", amit N.J.MARR akadémikus követői oly buzgón igyekeztek hozzákapcsolni a nyelvben végbemenő minőségi változások kérdéséhez.

Mint mondottuk, a nyelvi rendszer jellegének fogalma szoros kapcsolatban van a fejlődés belső törvényeinek fogalmával, és ez utóbbihoz kell folyamodnunk, ha meg akarjuk érteni a nyelvrendszer fejlődésének és változásának lehetőségét. Emellett figyelembe kell vennünk, hogy a nyelvi tények rendszer voltát részben az magyarázza, hogy a változások tekintetében szilárdak.

Ha a nyelvben a nyelvtani formáknak, pl. az igeragozás formáinak, meghatározott rendszerük van, amely mint a nyelv élő normája müködik, akkor minden uj szó - jelen esetben ige, - amely a nyelvbe kerül és beilleszkedik az adott grammatikába, inkább megszilárditja, mintsem meglazitja azt. Ezért a nyelvfejlődés belső törvényei, amelyek egy-egy adott rendszert jellemeznek és amelyek alkalmazásának központja a nyelv alapja /a nyelvtani rendszer és az alapszókincs/, ki vannak téve e rendszer hatásának, és ebből a szempontból alá is támasztják azt.

Egyuttal azonban épp a nyelvfejlődés belső törvényei alakitják át ezt a rendszert, lévén ők az az erő, amely a nyelvi rendszer minőségi változásait eredményező változásokat végbe viszi. Ezzel kapcsolatban igen sok kérdés merül fel. Vajjon a nyelv fejlődésének egyik vagy másik belső törvénye bizonyos időhatárokra szoritkozik-e, avagy időbelileg nincs korlátozva? Ha müködése nem határtalan, akkor eltünik-e fokozatosan "kihunyva", avagy átalakul valami mássá, a nyelvben érvényesülő tendenciák uj tipusává? Ha nem az utóbbi történik, akkor honnan vannak az "uj" belső törvények? Hogyan hatnak a nyelv történelmi létfeltételei egy-egy belső törvény átalakulásának formáira? Vajjon a nyelv belső fejlődésének egyetlen, a nyelv különféle területein más-más módon érvényesülő törvénye van, avagy a nyelv minden oldalának saját külön, reá jellemző belső törvényei vannak?

Mindezek a kérdések lényegesek a nyelvfejlődés megértése szempontjából, de nem mindegyikre adhatunk hiánytalan választ. Sok esetben a szükséges nyelvi anyag vizsgálatának egyelőre csupán általános irányát lehet megjelölni. De a nyelvfejlődés belső törvényei és a nyelvi rendszer változásai közti kapcsolatnak általános tételéből már számos, fentebb fölvetett kérdés megoldásának utjára rámutattunk.

A nyelvfejlődés belső törvényei minőségileg változatlanok, de a különféle belső törvények hatásának időtartama igen eltérő: az egyik rendkivül hosszu időn keresztül /gyakorlatilag az a-

dott nyelv egész létezése folyamán/ érvényesülhet, a másik alkalmazása sokkal szükebb időhatárok közé van szoritva. Ez a tétel nem függ össze azzal a törvénnyel, hogy a nyelv különféle területeinek fejlődése nem egyforma ütemben halad, mivel itt arról van szó, hogy a nyelv egyes összetevői más-más mértékben mozgékonyak; viszont közvetlenül összefügg a nyelvi rendszer szilárdságának kérdésével, amely /t.i. a nyelvi rendszer, - ford/ ugyanakkor szakadatlanul változik saját belső törvényeinek hatásával összhangban. Igen lényeges, hogy az egyes belső törvények összefüggését s egymáshoz való viszonyát megállapitsuk, de csak a legáltalánosabb tendenciákat sorolva e fogalom alá, mivel gyakran előfordul, hogy ha bizonyos, első szempillantásra önálló jelenségeket alaposabban megvizsgálunk, azok egy általános törvény részleges megnyilvánulásainak bizonyulnak.

Rá kell mutatnunk, hogy éppen a rokonnyelvek összehasonlitása közben tárhatók fel a nyelv fejlődésének nagyobb időhatárok között érvényesülő belső törvényei. Itt ugyanis nemcsak a szóanyag és a nyelvtani struktura egyezése, hanem az ezen anyag fejlődésében megnyilvánuló általános tendenciák egyezése is elősegiti, rokon nyelvek találkozása esetén, rendszerük kiegyenlitődését.

Teljes mértékben vonatkozik ez a nyelvjárásokra. Amig a rokon nyelvknek, amelyek nyelvtani rendszeruk és alapszókincsük tekintetében elütnek egymástól, saját, reájuk jellemző belső fejlődés törvényeik vannak, s ezek közül csak egyesek, az alapnyelv fejlődési tendenciájának folytatói shetnek egybe, addig a nyelvjárások a fejlődés belső törvényei szempontjából az egész nép által használt nyelvnek vannak alávetve.

G.D.SZANZSEJEV igy határozza meg ezeket a fogalmakat: "A nyelvjárás az egész nép által beszélt nyelv helyi válfaja; nyelv, amely a néptömegeket az egész nép területének egy bizonyos részén szolgálja, van nyelvtani rendszere és alapszókincse; történeti fejlődésében és e fejlődés belső törvényei szerint alá van rendelve az egész nép által beszélt nyelvnek, mint alacsonyabb forma a magasabb formának."[13]

G.D.SZANZSEJEV joggal teszi fel, hogy "két rokon nyelv és nyelvjárás összeolvadásakor nem megy végbe és nem mehet végbe strukturáik reorganizálása; ezek csupán kiegyenlitődnek, nem pedig egyszeruen eltünnek, uj strukturát fejlesztve ki."[14]

Az efféle kiegyenlitődés közben az tünik el, ami e rokon nyelveket egymástól különbözővé tette, és azok az alapvető tényezők maradnak meg, amelyek közös belső fejlődési törvények müködésének eredményei.

Tökéletesen érhető, hogy a rokon nyelvek közötti jelenség folát azoknak az egymástól eltérő nyelvfejlődési belső törvényeknek a mennyisége és az adott nyelv szerkezete szempontjából mért jelentősége határozza meg, amelyek bennük érvényesülnek és amelyek nem vezethetők vissza egy közös és őket meghatározó forrásra.

Mivel pedig a nyelvfejlődés belső törvényei történeti és fejlődő kategóriát képviselnek, az, hogy milyen mértékben "nem vezethetők vissza", mint a rokon nyelvek különbözőségének következményei, az illető nyelvek saját különleges viszonyok között lefolyó hosszu történelmi fejlődésétől függ.

Mint már fentebb mondottuk, a nyelvfejlődés belső törvényei mozgásukban ismerhetők fel, és minőségileg változékonyak. Végeredményben csak az utóbbi körülménnyel magyarázható, hogy bár az alapnyelv eredetileg egységes volt, később mégis olyan nyelvek jönnek létre, amelyek rokonok ugyan, de egymástól különböznek, s amelyeknek saját belső fejlődéstörvényeik vannak. Amikor a nyelvek differenciálódása közben az alapnyelv fejlődésének valamelyik belső törvénye fokozatos minőségi átalakuláson megy át, akkor megindul a rokon nyelvek fejlődési törvényeinek elkülönülése. E nyelvek nemcsak egykori közelségük folytán mutatnak fel számos egyező vonást, hanem azért is, mert fejlődésük egy közös irányba tart. Ez az utóbbi jelenség épp azoknak a belső törvényeknek érvényesülésével is magyarázható, amelyek időbelileg hosszantartóak és szilárdak. Mint láttuk, ez utóbbi körülmény segiti elő a fejlődés meghatározott történelmi fokán álló rokon nyelvek összeolvadását, mivel mennél kevesebb bennük a minőségileg különböző belső fejlődési törvény, annál közelebb állnak egymáshoz a nyelvek és annál könnyebben összeolvadhatnak.

Ez utóbbi kapcsolódik ahhoz a tételhez, hogy az egymással közeli rokonságban álló nyelveknek hasonló a nyelvtani rendszere és alapszókincse. Igy pl. amikor a skandináv nyelvek kereszteződtek az angollal, ami Angliában folyt le a IX-XI. században, az egymással rokonságban álló germán nyelvek nyelvtani rendszerének és alapszókincsének hasonlósága eleve meghatározta azt, hogy jelentős számu skandinávizmus hatolt be az angol nyelv lexikai rendszerébe. Bebizonyosodott, hogy a skandináv nyelvek a hangrendszer terén is lehettek rá némi hatással.

Miként nyilatkoznak meg a nyelvfejlődés belső törvényei a nyelv különféle területein?

A.Sz.CSIKOBAVA professzor irja: "A nyelv aláveti magát a társadalmi fejlődés általános menetének; de ugyanakkor megvannak a saját külön belső fejlődési törvényei. A nyelv alkotó elemeinek fejlődése is más-más uton megy végbe."[15]

Valóban, a nyelvi rendszer mozgékonysága s egyuttal szilárdsága a nyelv különböző területeinek bonyolult kölcsönös függésében valósul meg. A nyeltani kategóriák a nyelv egész szókincsét átfogják, mivel szavak a nyelvtani rendszeren kivül nem léteznek. Vagyis a nyelvtan, mint a formák és viszonyok rendszere, alakitja ki a nyelv összes lexémáját, szervezi meg szókészletét. De, mint fentebb kimutattuk, a nyelv nyelvtani rendszerét a nyelvfejlődés belső törvényei összekötik az alapszókinccsel, amellyel közösen alkotja a nyelv alapját, sajátosságának lényegét.

A nyelv grammatikai és lexikai területének állandó és kötelező kapcsolata tehát éppen azért az alapszókincs és nyelvtani rendszer kölcsönviszonyában nyer sajátos kifejeződést, mert az alapszókincs, miközben fejlettebbé válik és gazdagodik, a nyelvben érvényesülő grammatikai szabályok alapján alakul át. Ugyanakkor az alapszókincsnek, mely a nyelvnek alapot ad uj szavak képzésére, megvan a maga szemantikai sajátossága, és azokkal a szavakkal, melyek kivül esnek az alapszókincs keretein, nemcsak grammatikai, hanem sajátos szemantikai törvényszerüségek is összekötik. Igy a nyelv szókészletének lexikai elemei és a nyelv alapszókincse között szoros kölcsönhatás van, s ez már lexikai-szemantikai sikon valósul meg.

A szó belsejében lezajló morfológiai folyamatoknak saját külön törvényszerüségeik vannak, és ezeket alaki és jelentésbeli oldalukról kell vizsgálnunk. A különféle morfológiai jelenségek azonban nemcsak azt mutatják, hogy egyik a másikával meghatározott formák között kapcsolódik egybe, hanem azt is, hogy szoros kapcsolatban vannak az illető nyelvben érvényesülő szintaktikai szerkezetekkel is. Egy-egy nyelvben tehát az alaktan és a szintaxis rendszere mindenkor kölcsönösen összefügg egymással.

Az angol nyelvben pl. a melléknév, főnév, ige gyenge morfológiai megformáltságával /néhány alakjukban/, mint az angol nyelv alaktanának jellemző vonásával, függ össze a szókapcsolás sajátos jellege. Mivel a mai angol nyelvben egy-egy szónak nyelvtani, néha pedig szótani jelentése is csak akkor állapitható meg, ha kielemezzük a szó szintaktikai viszonyait a szókapcsolatban, azért a szókapcsolatnak igen megkötött szerkezete van, hisz minden szó szinte "rátámaszkodik" a szomszédjára. Ezért a szintaktikai összefüggésnek az angol nyelvben, mint ahogy az analitikus nyelvekben általában, igen nagy szerepe van.

A nyelv nyelvtani rendszerében kétségtelenül megnyilatkozó tendencia a legkülönfélébb részjelenségeket ölelheti fel, és sokféle részfolyamatot határozhat meg. Igy pl. az angol nyelv történetében számos korszakon át megfigyelhető az a tendencia, hogy szókapcsolat elemeit egymással közvetlen közelségben helyezzel. A mondatszerkezet terén ez egyfelől az alany és igei állány, másfelől pedig az ige és a bővitmény szigoruan kötött ndjéhez vezetett. Az angol nyelvszerkezet e törvényének tezményei abban nyilvánulnak meg, hogy ha egy szó az igei ány elé kerül, akkor azt alanyként fogják fel e szerkezet ágos hatása következtében. Számos grammatikus, aki a mai nyelvvel foglalkozik, éppen ezzel a körülménnyel magyaazt, hogy a személytelen szerkezetek az angol nyelv tore során személyragossá alakultak át, amikor is a függő en álló névszót, amely elveszitette megkülönböztető ragjait gei állitmány elé került, mint annak alanyesetben álló ala kezdték felfogni. Ugyanezzel a körülménnyel magyarázza sok matikus azt is, hogy az angol nyelvben széleskörüen használs a szenvedő igealak, és hogy ennek az angol mondatszerken játszott szerepe az utóbbi évszázadok folyamán viszony-

lag megnövekedett. Az a törekvés, hogy a bővitményt mindig közvetlenül a bővitményt vonzó ige után tegyék, azzal jár, hogy e szókapcsolat tagjai szemantikailag és szintaktikailag különöskép szorosan egyesülnek és szilárd frazeológiai egységgé alakulnak.

Ugyancsak e kötött szórendü szókapcsolat szerkezetének hatása váltja ki a szópótlók külön kategóriájának megjelenését, amelyek a szókapcsolat egyik tagját helyettesitik a teljes szerkezet megőrzése céljából, ha az önálló jelentéssel biró elem hiányzik.[16]

A nyelvfejlődés belső törvényei, miközben az egész nyelvben érvényesülnek, a nyelv alapjában, vagyis nyelvtani rendszerében és alapszókincsében összpontosulnak. Ők határozzák meg minőségét és sajátos mivoltát. A nyelv hanganyagával a nyelvfejlődés belső törvényei azért vannak kapcsolatban, mert a hangrendszer átalakulása uj minőséggel, uj szerkezeti-fonétikai alakulatokkal jár. Nem minden egyes hangváltozás jár a nyelv szerkezetének fejlődésével. Például a középangol nyelvben az ā > ō változás /vö. az óangol stan 'kő' szót a középangol stone-val/ semilyen alapvető ujitást nem hozott létre az angol nyelv szerkezetében. A zenei hangsuly felcserélése exspiratórikus hangsullyal az ógermán nyelvekben hangtani folyamat volt. A hangsuly uj tipusa azonban, amely a szótövet emelte ki, a nyelv történeti fejlődése során befolyással volt a szavak fonétikai és részben morfológiai szerkezetének változására is a germán nyelvekben, ezek fejlődésének belső törvényeivel kapcsolatosan. Valóban, az angol nyelv történetében ugyanaz a magánhangzó hangsulyos és hangsulytalan helyzetben teljesen más és más módon fejlődött, ami sok-sok változás eredményeképpen olyan ellentétes tulajdonságok kialakulására vezetett, amelyek azelőtt nem jellemezték az angol nyelvet, most pedig sajátságos vonásai közé tartoznak.

A hangtani jelenségek ugyanugy jellemzőek a nyelvekre, mint a szókincs vagy a nyelvtan jelenségei. A hangváltozások hozzátartoznak minden nyelv történeti fejlődésének jellemzéséhez. De csak akkor beszélhetünk joggal fejlődési törvényekről, ha a kérdéses nyelvek hangrendszerének fejlődésében általános tendenciák vannak jelen, és az egyes hangtani tények csak akkor meritik ki a nyelvfejlődés belső törvényeinek fogalmát /amelyek a hangváltozásokat okozzák/, ha egyik a másikával összefügg.

Az alapszókincs, amely a nyelv szókészletének központi részét alkotja, sajátos belső törvényei szerint fejlődik. A teljes szókészletnek nincsenek olyan belső törvényei, amelyek alapvetően különböznének az alapszókincsben érvényesülő törvényektől. Noha mondhatjuk pl., hogy a képzett szavak egyes tipusai, mint pl. az angol nyelvben a ic vagy ical végződéssel képzett melléknevek, jellemzőbbek azon szavakra, melyek nem tartoznak az angol nyelv alapszókészletébe, hanem, ellenkezőleg, a tudományos és technikai vagy szakmai szókészletre jellemzőek, mégis e képzések szerkezete, vagyis a melléknév szuffixális képzése elvileg semmiben sem különbözik az alapszókincs fejlesztésére szolgáló szóképzési folyamatoktól.

V.V.VINOGRADOV akadémikus irja: "Az alapszókincs a nyelv történeti mozgása során az illető nyelv általános szókészletének szilárd, de történetileg fejlődő lexikológiai-jelentéstani és szóalkotási bázisa. A nyelv alapszókincsét történelmi fejlődésének minden szakában, ha más és más módon is, összekötik a nyelv szókészletével a szóalkotás törvényszerüségeinek fonalai."17

Ezek a szavak szépen jellemzik azt a szerepet, amelyet az alapszókincs a nyelv szótári szókészletének gazdaságitásában tölt be, és ezért az alapszókincs fejlődésének törvényszerüségei minden nyelv történetében közvetlenül kifejezik a benne érvényesülő belső törvényeket.

Mint a fent mondottakból következik, egy-egy nyelv rendszere nem más, mint a teljes nyelvi anyagnak az adott nyelvet jellemző szervezete: benne jelentkeznek azok a belső törvényszerüségek, amelyek szerint a nyelvi tények elrendeződnek és felidéződnek. Önmagukban véve e nyelvi tények külön-külön is előfordulhatnak különféle nyelvekben, de éppen az adott nyelv jellegzetes szervezet-tipusa következtében ők alkotják a nyelv rendszerének sajátos vonásait. Mivel nyelv csakis fejlődőben létezik, maga a nyelvi rendszer dinamikus. Dinamizmusának törvényei nem mások, mint a nyelvfejlődés belső törvényei, lévén történeti törvények. A nyelvfejlődés belső törvényei nem egyebek, mint azok az alapvető törvényszerüségek, amelyek meghatározzák a nyelvi változások irányát, mivelhogy szoros kapcsolatban vannak a nyelvi rendszer sajátos vonásaival. Ezért mondhatjuk ki, hogy a rendszer tipusa bizonyos mértékig továbbfejlődésének formáira is utal.

Mivel törvény, hogy a nyelv különféle területeinek fejlődése más-más ütemben halad, az egész nyelvi rendszer sem változik meg egyszerre. Ez a magyarázata annak, hogy a nyelvi rendszerben minden adott pillanatban vannak uj, kifejlődőben lévő jelenségek és fokozatosan elhaló jelenségek, de emezek esetleg nem egyszerüen eltünnek, hanem uj alakot öltenek.

A nyelvfejlődés belső törvényei ki vannak téve a nyelvi rendszer ráhatásának, de ugyanakkor alakitják is a rendszert, lévén is az az erő, mely a rendszer minőségi átalakulásával járó változásokat létrehozza.

Ezért: 1/ a nyelvfejlődés belső törvényei minőségileg változók; 2/ a különféle belső törvények érvényesülésének időtartama más és más: az egyik esetleg igen hosszu időszakon át hat, a másik pedig szükebb időhatárok közé szorul.

Hogy a nyelvi rendszer minőségi átalakulásait tanulmányozhassuk, és főképen, hogy meghatározhassuk a fejlődés belső törvényeinek minőségi változásait, ahhoz nem mindig lehet elégséges az, ha csak egyetlen nyelv történetileg hozzáférhető nyelvi anyagát vizsgáljuk meg. Ezért egész világos, hogy a nyelvfejlődés belső törvényeinek minőségi változásai csakis akkor határozhatók meg a lehető legteljesebben, ha az egymással rokon nyelveket vizsgáljuk meg, mégpedig egymáshoz füződő kölcsönös kapcsolataikban;

és ha nyomon követjük az alapnyelvhez való viszonyukat. Eközben felderithetők mind az illető nyelvcsaládban érvényesülő közös törvényszerüségek, mind pedig a fejlődés uj belső törvényei, melyek minden történelmileg ismert nyelvnek sajátos jellemzői. Ebből a szempontból a marxista összehasonlitó nyelvtan egyik soronlévő feladata a rokon nyelvek fejlődésében érvényesülő belső törvények tanulmányozása, mivel az összehasonlitó nyelvtan problematikája nem korlátozódhat csupán arra, hogy feltárja az összehasonlitott nyelvek azonos vonásait e nyelvek eredetének megállapitása céljából, hanem feladatai közé kell sorolni azt is, hogy a rokon nyelvek fejlődése közben végbemenő minőségi változásokat kikutassa.

/Izvesztija AN SzSzSzR, Otd.lit.i jaz., 1952/3. 193-205.l./

J e g y z e t e k :

1. Lásd V.V.VINOGRADOV akadémikustól: Znacsenie rabot I.V. Sztalina dlja razvitija szovetszkogo jazükoznanija /I.V. SZTÁLIN munkáinak jelentősége a szovjet nyelvtudomány fejlődése szempontjából/, Izd. APH, 1950; uő.: Trud I.V. Sztalina "Markszizm i voproszü jazükoznanija" i razvitie szovetszkoj nauki o jazüke /I.V.SZTÁLIN "A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" c. müve és a szovjet nyelvtudomány fejlődése/, Pravda, 1951; uő.: Ob osznovnom szlovarnom fonde i ego szlovoobrazujuscsej roli v isztorii jazüka /A alapszókincs és ennek szerepe a szóalkotásban a nyelv fejlődése során/, Izv. AN SzSzSzR, Otd. lit. i jaz.,1951/3. /Magyarul: NyIK, 1951/5./

2. Lásd: V.A.ZVEGINCEV, K ponjatiju vnutrennih zakonov razvitija jazüka /A nyelvfejlődés belső törvényeinek fogalmához/, Izv. AN SzSzSzR, Otd. lit. i jaz., 1951/4. /Magyarul: NyIK, 1952/1./; uő.: Obscsie i vnutrennie zakonü razvitija jazüka /A nyelvfejlődés általános és belső törvényei/, Inosztr. jaz. v skole, 1951/5-6.

3. I.V.SZTÁLIN, Markszizm i voproszü jazükoznanija /A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései/, Goszpolitizdat, 1951, 6.l. /Magyarul: SZTÁLIN, Marxizmus és nyelvtudomány. A nyelvtudomány néhány kérdéséhez, Szikra 1950. 24.l./

4. V.V.VINOGRADOV, Trud I.V.Sztalina "Markszizm i voproszü jazükoznanija" i razvitie szovetszkoj nauki o jazüke /I.V. SZTÁLIN "A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" c. müve és a szovjet nyelvtudomány fejlődése/,Izd. Pravda, 1951, 13.l.

5. I.SZTÁLIN, i.m. Oroszul: 27.1. Magyarul: 25.1.

6. Uo. Oroszul: 22.1. Magyarul: 22.1.

7. Isztorija VKP/b/.Kratkij kursz /A Szovjetunió Kommunista /bolsevik/ Pártjának története. Rövid tanfolyam/, 1938, 101.1. /Magyarul: Szikra 1949, 130.1./

8. V.V.VINOGRADOV, Trud I.V.Sztalina "Markszizm i voproszü jazükoznanija" i razvitie szovetszkoj nauki o jazüke /I.V. SZTÁLIN "A marxizmus és a nyelvtudomány kérédsei" c. müve és a szovjet nyelvtudomány fejlődése/, Izd. Pravda, 1951. 9-10.1.

9. I.SZTÁLIN, i.m. Oroszul: 27.1. Magyarul: 25.1.

10. Uo.

11. V.V.VINOGRADOV, Razvitie szovetszkogo jazükoznanija v szvete ucsenija I.V.Sztalina o jazüke /A szovjet nyelvtudomány fejlődése I.V.SZTÁLIN nyelvelméletének megvilágitásában/, megj.: Voproszü dialekticseszkogo i isztoricseszkogo materializma v trude I.V.Sztalina "Markszizm i voproszü jazükoznanija" /A dialektikus és történelmi materializmus kérdései I.V.SZTÁLINnak "A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" c. müvében/, 2. kiadás, Moszkva, 1951. 103.1. /Magyarul: Szikra 1952, 87-88.1./

12. I.SZTÁLIN, i.m. Oroszul: 27.1. Magyarul: 25.1.

13. G.D.SZANZSEJEV, K nekotorüm voproszam izucsenija isztoricseszkogo razvitija jazükov /A történeti nyelvfejlődés tanulmányozásának néhány kérdéséhez/, Izv.AN SzSzSzR, Otd. lit. i jaz., 1951/1. 83.1. /Magyarul: NyIK, 1951/3. 38.1./

14. Uo.

15. A.CSIKOBAVA, Novüj put'szovetszkogo jazükoznanija /A szovjet nyelvtudomány uj utja/, Bolsevik, 1951/12. 28.1.

16. Lásd "Szlova-zamesztiteli v szovremennom anglijszkom jazüke" /Szópótlók a mai angol nyelvben/ c. cikkemet, Ucsenüe zapiszki LGU, 1949/14.

17. V.V.VINOGRADOV, i.m., Izv. AN SzSzSzR, Otd. lit. i jaz., 1951/3. 227.1. /Magyarul: NyIK, 1951/5. 10.1./